

ELİTLER VE KÜLTÜREL SERMAYE: NEJAT F. ECZACIBAŞI ÖRNEĞİ¹**ELITES AND CULTURAL CAPITAL: NEJAT F. ECZACIBAŞI CASE****Suna KIRDAĞ MAHİR²-Esra DANACIOĞLU³****ÖZET**

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de elitler ve sanat alanı ilişkisinde ayırt edici bir örnek olan büyük yerli sermaye gruplarından Eczacıbaşı ailesi üyesi Nejat F. Eczacıbaşı’nın kültürel sermaye birikimi, yatırımları ve ekonomik sermayesini kültürel sermayeye dönüştürme stratejilerinin incelenmesidir. Bu çalışmada, C. W. Mills’in sosyolojik analiz için önerdiği yaklaşımla “biyografi ve tarihi” sentezleyerek ve ekonomik, sosyal ve kültürel açıları ve bunların kesişimlerini de dikkate alan bir yaklaşımla, Pierre Bourdieu’nün sınıf analizi yaklaşımı birleştirilerek hareket edilmiştir. Elit oluşumu ve yeniden üretimi süreçleri -olası bir ekonomik indirgemecilikten kaçınmak üzere- sadece ekonomik sermaye birikimi ve tüketimi yerine kültürel sermaye ve her iki tür sermayenin birbirine dönüşme kapasitesinin de tedavüle sokulduğu bir süreç olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Sermaye, Eczacıbaşı Ailesi, Elitler

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine Nejat F. Eczacıbaşı’s accumulation and investment of cultural capital and strategies of converting the economic capitals to cultural one who is the member of Eczacıbaşı family which is one of the largest domestic capital is a distinctive example of the elite and the art association in Turkey. In this study, Pierre Bourdieu’s class analysis approach was combined with the approach proposed by C. W. Mills for sociological analysis by synthesizing "biography and history" and taking into account economic, social and cultural angles and their intersections. The process of elite formation and reproduction is dealt with as a process in which cultural capital instead of economic capital accumulation and consumption, and the conversion capacity of both types of capital are introduced by means of treatment, in order to avoid an economic reductionism.

Keywords: Cultural Capital, Eczacıbaşı Family, Elites

¹ Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler yüksek lisans programında hazırlanmış olduğum “Elitler ve Kültürel Sermaye: Eczacıbaşı Ailesinin Sosyal Tarihi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi. E-mail: sunakirdag@gmail.com

³ Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

GİRİŞ

Zenginlerin gelirlerini ve ayrıcalıklarını arttırmaya devam ettikleri günümüzde, bu konunun sosyal bilimlerde daha fazla çalışma konusu olmayı hak ettiğini düşünebiliriz. Bu varsayım “zenginlik” çalışmaları için belki geçerlidir ancak “zenginler”, zenginliğin bugün ve geleceği anlamak için gerekliliğinin kabul edildiği bugünlerde çalışma konusu olarak pek rağbet görmemektedir. Elitler kimdir, ayrıcalıklarını nasıl elde eder, nasıl devam ettirirler ve toplumsal uzamda nasıl konumlanırlar gibi soruların cevabını ise zenginlik çalışmalarında bulmak mümkün değildir. Elitlerin toplumsal alandaki rolü sadece ekonomik faaliyetleri ile sınırlı değildir, kültürel ve politik faaliyetler de elitlerin toplumda işgal ettikleri konumların parçasıdır. Bu nedenle elitlerin konu edildiği çalışmalarda, bu grup sadece ekonomik zenginlikleri açısından değerlendirildiğinde, bahsettiğimiz toplumsal olgular göz ardı edilmektedir.

Bu çalışma, söz konusu eksiklikten hareket ederek Türkiye’deki büyük yerli sermaye gruplarından Eczacıbaşı ailesinin tarihini, doğuşunu ve gelişimini, sosyal ilişkilerini, ekonomik ve kültürel yatırımlarını ve ekonomik sermayelerini kültürel sermayeye dönüştürme yollarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bunun için, C. W. Mills’in sosyolojik analiz için önerdiği yaklaşımla “biyografi ve tarihi” (Mills, 2000b, s. 143) sentezleyerek ve ekonomik, sosyal ve kültürel açıları ve bunların kesişimlerini de dikkate alan bir yaklaşımı benimsemektedir. Eczacıbaşı ailesinin sağladığı biyografik veriler bu çalışmada daha geniş toplumsal ve tarihsel süreçleri anlamak için kullanılacaktır. Çalışmanın temel argümanı, elit oluşumu ve elitlerin yeniden üretimi süreçlerinin sadece ekonomik sermaye birikiminin ve tüketiminin değil, aynı zamanda kültürel sermayenin ve her iki tür sermayenin birbirine dönüşme kapasitesinin de tedavüle sokulduğu bir süreç olduğudur.

Sermaye gruplarının konu edildiği akademik çalışmaların çoğunda, bu grupların sermayelerini artırmak, yaymak, yeniden üretmek ve üretim araçlarını ellerinde tutmak gibi çok bariz çıkarları oldukları varsayılmaktadır (Yanagisako, 2002, s. 7). Bu çıkarların kaynağını oluşturan ilk birikimin nasıl gerçekleştiği ve elde edilen sermaye ve ayrıcalıkların nesiller boyunca nasıl sürdürüldüğü sorusunun cevabı ise yine çıkarların kurumsallaştığı ve somutlaştığı ekonomik alanın analizi ile sınırlı tutulmaktadır. Bir şirketin nasıl kurulduğu, hacmi, hangi alanlarda yatırım yaptığı ve hangi büyüme stratejilerini izlediği gibi soruların cevapları, sermayenin çıkarlarını açıklama konusunda başvurulacak birincil kaynaklar olarak kullanılmaktadır. Oysa toplumsal gerçekliğin bütüncül olarak anlaşılması için burjuvazi, ekonomik indirgemecilik tuzağına düşmeden iş dünyasının kurumsal yapısının ötesinde

değerlendirilmelidir. Burjuvazinin oluşumu da tıpkı işçi sınıfı oluşumunda olduğu gibi kendine ait bir sınıf kültürü yaratan, gelenekler ve tavırlar, ritüeller, kültür, cinsiyet rolleri ve hatta iç mimari tercihleri gibi konuların kulüpler, balolar, gönüllü çalışmalar, müzeler ve siyasi mobilizasyon olarak kurumsallaştığı aktif bir süreçtir (Beckert, 2003, s. 9).

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

C. W. Mills *İktidar Seçkinleri* adlı kitabında Amerikan toplumunun, aktörlerin görünürdeki çokluğuna rağmen askeri, siyasal ve ekonomik olmak üzere üç kurum tarafından yönetildiğini yazmıştır. Toplumun her açıdan en ayrıcalıklı en üst katmanını, bu üç kurumun da en üst katmanında yer alan insanlar oluşturur. Zenginler, savaş lordları, ünlüler, askeri ve siyasi yöneticiler gibi aslında hepsini elitler olarak adlandırdığı bu tek bir gruba ait olan kişiler, Amerika’da esas karar verici pozisyonlardadır. “İktidar seçkinleri” adını verdiği bu grup sıradan insanlardan, büyük kararlar verme yetkileri çerçevesinde ayrılırlar (Mills, 2000a, s. 71). Ancak başarıları iddia edildiği gibi meritokratik bir sürecin ürünü olmadığı gibi, toplumsal konumları da ahlaki bir değerden kaynaklanmamaktadır (Mills, 2000a, s. 361). Her biri kendi alanında uzmanlıklarıyla öne çıkan bu kesimler, aslında çıkarları söz konusu olduğunda ortak bir paydada buluşmaktadırlar. Belli bir oranda sosyal ve psikolojik bir bütünlüğe sahip olduğu söylenebilecek bu grubun üyeleri birbirlerini iş hayatında olduğu kadar sosyal hayatta da görmekte-dirler (Mills, 2000a, s. 11).

Bourdieu ise Mills’in açıkça ifade ettiği bu katmanlaşmanın nasıl gerçekleştiği ile ilgilenir. Kendisi elit teorisi olarak adlandırmaya ve elit kavramını nadiren kullanmış olsa da elit teorilerine habitus ve sermaye çeşitleri gibi kavramlar aracılığı ile katkıda bulunmuştur. Başta *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power* ve *Varisler: Öğrenciler ve Kültür* olmak üzere, eğitim alanında yaptığı ampirik çalışmalar ve analizlerle tüm eşitlik ve ulaşılabilirlik vurgularına rağmen, en iyi okulların belli bir sınıf habitusu üzerinden nasıl sistematik olarak seçici ve dışlayıcı olduğunu göstermiştir (Bourdieu, 1996; Bourdieu & Passeron, 2014). Bourdieu için elitlerin yeniden üretimi kendiliğinden gerçekleşen ve insan doğasının sabitliğinden kaynaklanan bir sürecin nihai ürünü değil, bizzat elitler tarafından yürütülen koruma ve dışlama mekanizmaları sayesinde sıkı bir şekilde kontrol edilen ve toplumsal alandaki pozisyonları neredeyse garantileyen güç ilişkilerinin sonucudur. Tüm seçim süreçleri, toplumsal ayrışmaları teknik bir seçim kılıfı altında gizlemekte ve toplumsal hiyerarşilerin varlığı ve yeniden üretimini eğitim yoluyla meşrulaştırmaktadır.

Alan, Bourdieu’nün toplumsal uzamın nesnel bir modelini inşa etmek için kullanıma soktuğu bir kavramdır. Toplumsal evreni oluşturan, sanat, din, iktisat gibi kendilerine özgü

mantık kurallarına tabi alanların her biri tarihsel olarak ve görece birbirlerinden bağımsız olarak gelişmişlerdir (Bourdieu & Wacquant, 2011, s. 81). Tüm bu alanların her birinde kendilerine özgü geçerli kozlar yani sermayeler mevcuttur. Örneğin kültürel sermaye, bu alanda konumlanmak isteyen aktörlerin yatırım yaparak kullandıkları tüm kaynaklarını ifade etmektedir. Bu kozlar gerektiğinde diğer alanlarda kozlara dönüştürülebilen ve böylece eyleycilere o toplumsal alanda iktidar ve meşruiyet sağlayan, bir nevi oyunlarda kullanılan kartlara benzeyen kozlardır (Bourdieu & Wacquant, 2011, s. 82). Dolayısıyla, birbirlerinden ayrı görünmelerine rağmen alanlar arasında sermaye biçimlerinin dönüştürülebilir niteliklerinden dolayı kaçınılmaz bir ilişki vardır.

Alan teorisinin elit teorisine en önemli katkısı, elitleri iktidar sahibi sabit öznelerden ziyade sahip oldukları sermaye biçimleri ile alanda mücadele eden ve dolayısıyla alanın yapısal özelliklerinden etkilenen, birbirlerinden farklı çıkarılara sahip oyuncular olarak düşünmeye imkân vermesidir. Alan teorisi, muktedir ve yekpare bir çıkar anlayışı etrafında örgütlenmiş elitler tahayyülünü yıkar, bizi elitlerin de etkilendiği yapısal özelliklere dikkat etmeye çağırır. Buradan hareketle, elitlerin sahip oldukları her türden sermaye ile sabit birer konumu işgal ettikleri varsayımının aksine, toplumsal alandaki mücadelelerden ve çatışmalardan azade olmayan, kendisi de yapısal süreçler nihayetinde ortaya çıkmış ve değişen miktarlarda da olsa sürekli bu süreçlerin etkisinde olan özneler olarak değerlendirilmelidir. Böylece farklı tarihsel kökenlere, farklı kimliklere, farklı çıkarlar ve tercihlere sahip “elitler”den bahsedebiliriz.

KÜLTÜREL SERMAYE: NEJAT F. ECZACIBAŞI ÖRNEĞİ

Süleyman Ferit’in en büyük çocuğu ve Eczacıbaşı Holding’in kurucusu olan Nejat F. Eczacıbaşı¹ doktorasını tamamladıktan sonra 1942 yılında İstanbul’a taşınarak küçük çaplı ilaç üretimine başladı. İstanbul’da kardeşleri ile birlikte kaldığı evin mutfağında İkinci Dünya Savaşı yıllarında yüksek enflasyon ve ithalatın durması nedeniyle piyasada zor bulunan

¹ Nejat F. Eczacıbaşı, 1913 yılında İzmir’de doğdu. Evde Alman dadısı ile başladığı öğrenimine, İzmir İtalyan Okulu ve İzmir International College’da devam etti. Kardeşleri ile birlikte öğrenim gördüğü İstanbul Robert Koleji’ni bitirdikten sonra Almanya’da Heidelberg University’de kimya eğitimi gördü. University of Chicago’dan kimya yüksek lisans derecesini aldıktan sonra Almanya’ya dönerek 1937 yılında Humboldt University of Berlin’de kimya alanında doktorasını tamamladı. Bu sırada Berlin Konservatuvarı’nda keman eğitimi aldı. 1939 yılında Türkiye’ye dönene kadar, şimdiki adı Max Planck Institute olan Kaiser Wilhelm Institute’de Nobel ödüllü kimyacı Adolf Butenandt’in asistanlığını yaptı. Türkiye’ye döndükten sonra Laleli’de kurduğu küçük atölyede bebek maması ve konsantre balık yağı ile başlayan üretim hayatı, 1940’larda Avrupa ilaçlarına muadil olarak geliştirdiği bazı ilaçları üretime girişimleri ile devam etti. İlaç sektörü dışında da mobilya üretimi, kahve fincanı üretimi, seramik ve sağlık malzemeleri konusunda girişimleri ve ortaklıkları oldu. 1951 yılında TSKB’den aldığı kredi ile yabancı patentle ilaç üretimine başladı Eczacıbaşı İlaç Fabrikası’nı kurdu. 1969 yılında kurulan Eczacıbaşı Holding’in yönetim kurulu üyeliğinde bulundu. TEV, TESEV, İKSV gibi büyük sivil kuruluşların kurucuları arasında olan Nejat F. Eczacıbaşı, 1993 tarihinde Amerika’da hayatını kaybetti (Dündar, 2003; Ertuğ, 1998).

tüketim maddelerinden olan balıkyağı, bebek maması ve D vitamininin yerli üretimine başladı. Büyük bir sermaye yatırımı yapılmamıştı ancak eğitimini aldığı hormon ve vitaminler konusunda Türkiye’de yetişmiş uzman olmamasının ve babasından devraldığı eczacılık bilgisinin de etkisiyle başarılı oldu (Dündar, 2003, s. 60). Bunun yanı sıra, Nejat F. Eczacıbaşı’nın girişimde bulunduğu sektörler incelendiğinde savaş koşullarının etkisiyle ithalatında zorluk yaşanan tüketim mallarının yerli üretimine giriştiği görülebilir. Bu ürünler, balıkyağı, bebek maması, insülin, vitaminler gibi kimya sektörü deneyiminden kaynaklanan ürünlerle sınırlı kalmamış, Türkiye’nin ilk seramik fabrikası da bu girişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. İş hayatındaki büyük atılımı ise 1951 yılında Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankası (TSKB)’den aldığı kredi ile 23 Kasım 1952 tarihinde Levent’te açılan ve yabancı patentle ilaç üretimine başladığı fabrikası olmuştur (Buğra, 2016, s. 130).

Nejat Eczacıbaşı’nın ekonomik atılımı aynı zamanda dönemin yerli ve milli bir burjuvazinin oluşumunu ve desteklenmesini öngören siyasal gelişmelerinden de ayrı değerlendirilemez. Kurucu Cumhuriyet kadrolarının, erken dönemde başlattığı özel sektörün desteklenmesi politikaları Demokrat Parti hükümetleri döneminde de artarak sürdürülmüştür. Sibel Yamak’ın aktardığına göre 1950’lerin ilk yarısında anonim ve limitet şirketlerin sayısı 3’ten 56’ya çıkmıştır (Yamak, 2006, s. 212). Bu dönemde ortaya çıkan büyük şirketlerin temel karakteristikleri aile şirketleri olmaları ve büyük oranda bireysel bir birikim sürecinin ürünü olmalarıdır (Yamak, 2006, s. 213). Savaş sonrası dönemde Türkiye ekonomisinin hem model hem de pratik olarak dünya ekonomisi ile eklemlenmesi iş dünyası açısından gündeme uluslararası ittifakları da getirmiştir. 1950’lerde çok uluslu şirketlerle yatırım olanakları ve dış kaynaklı kredi finansman seçeneklerinin ortaya çıkması, sermaye sınıfının devletle ilişkisinde de büyük bir dönüşüme neden olmuştur (Demirel, 2012, s. 14). 1950 yılında TSKB’nin kurulması bu dönemde iş dünyası açısından en önemli olaylardan biriydi. Tek parti dönemi dahil olmak üzere uzun yıllar ticaret odaklı bir gelişim gösteren sermaye birikim süreci de böylece bu yıllarda sanayi veçhesine kavuşmuş oldu. 1950 Mayıs’ında iktidara gelen Demokrat Parti aynı yılın haziran ayında TSKB’yi kurmuştur. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası) ile Vehbi Koç gibi Türk sanayicilerinin yanı sıra İş Bankası, Yapı Kredi Bankası gibi bankalar tarafından finanse edilen TSKB, özel girişime kredi verilmek amacıyla kurulan ilk banka olmuştu ve Marshall yardımları olarak bilinen kredilerin dağıtılmasında önemli bir araç olmuştu.

Nejat F. Eczacıbaşı da ilk yatırımını TSKB’den aldığı kredi ile kurmuştur. 1951 yılının Nisan ayında bankaya kredi için başvuran Nejat F. Eczacıbaşı, yüzde 7 faiz, 2 yıl geri

ödemesiz, 8 yıl vade ile 800 milyon lira kredi almıştı (Demirel, 2012, s. 182). Kredi konusunda eski bir hocasının yardımını almış olmasını Nejat F. Eczacıbaşı anılarında şöyle anlatmaktadır:

“TSKB Yönetim Kurulu kısa bir görüşmeden sonra isteğimi geri çevirmek üzereyken, Yönetim Kurulu Üyelerinden Robert Kolej’den hocam olan Prof. Dr. Hazım A. Kuyucak müdahale etmiş ve beni – kural dışı olarak- sorguya çekmeye karar vermişlerdi.” (Eczacıbaşı, 1982, s. 93)

Bu olayın da gösterdiği gibi Nejat Eczacıbaşı’nın ekonomik anlamda zenginleşmesinin onun kurduğu sosyal ve kültürel ilişkilerinden ve genel olarak da kültürel sermaye edinme ve biriktirme süreçlerinden (en başında almış olduğu ayrıcalıklı eğitim olmak üzere) ayrı olarak düşünülmesi mümkün değildir. Bunun da ötesinde Nejat Eczacıbaşı bir ekonomik girişimci olmasını tamamlayacak şekilde ve hatta ekonomik zenginliğinden de ayrı olmak üzere bir kültürel girişimcidir.

Kültürel sermaye, üst sınıfın alt sınıftan farkını ortaya koyduğu gibi, aynı sınıf içinde de farklılaşma yaratan bir rekabet unsurudur. Elitlerin kendi içindeki farklılaşmasını ifade eden şeylerden biri de kültürel sermaye üzerinden kurgulanan bir aidiyet mekanizmasıdır. Bunun Türkiye’deki en görünür hali Avrupa ile entegre olmuş uluslararası seçkin bir grup olan sermaye ile Anadolu, Özal döneminde zenginleşmeye başlayan, maddi zenginliğine rağmen seçkinler grubuna ait olmayan yeni burjuvalar ayrımıdır. Türedi zenginler olarak da adlandırılabilir grup 1980 sonrası dönemde ihracata dayalı üretimle zenginleşen, küçük ve orta boy işletme sahipleridir. Bu grubu ithal ikameci dönemde zenginleşmiş olanlardan ayıran sadece ekonomik faaliyetleri ve zenginleşme biçimleri değil aynı zamanda bu zenginliği yaşama ve teşhir etme biçimiydi. Pınarcıoğlu ve Işık, ithal ikameci dönemdeki zenginleşmenin uzun bir sürece yayılmış olması ve iş dünyasının devletle kurduğu ilişkinin niteliği nedeniyle bu dönem zenginlerinin, yeni İslami burjuvazinin aksine zenginliklerini teşhir etmediklerini, toplumsal açıdan bakıldığında da daha uzlaşmacı olduğunu söylemektedir (Işık & Pınarcıoğlu, 2009). Dilek Yankaya, bu yeni İslami burjuvazinin oluşumunu, İslamcı karşı-seçkinlerin, İslami sermaye aracılığıyla ve İslami sermaye adına kurumsallaştırılmış bir çıkar grubu oluşturacak biçimde, özelinde işverenler alanında ve genelinde de toplumsal alanda mobilize olmalarının sonucu olarak ele alır (Yankaya, 2014, s. 56). Bunu modern-batıcı olarak gördükleri laik seçkinler karşısında karşı-sermaye, karşı-mekân ve bir tür karşı-kültür üreterek gerçekleştirmişlerdir. Özellikle 1980’den sonra bu karşı-kültür öncelikli olarak ekonomik alanda, ekonomik dayanışma ve münhasır bir iş ahlakı

üzerinden çıkar grubu oluşturmuş ve MÜSİAD başta olmak üzere çeşitli örgütlenmelerle kurumsallaşmıştır.

İlk grup, aşağı yukarı benzer kültürel profile sahip, eğitilmiş, kentli, yabancı dil bilen, Batılı ve sahip oldukları sermaye grubunun temelleri erken Cumhuriyet ya da en geç Demokrat Parti döneminde atılmış olan eski zenginlerin ilk kuşaklarıydı. Eczacıbaşı ailesi bu sınıflandırmada ilk gruba dahildir. Yeni zenginler ise bu kentli geçmişin sağladığı ayrıcalıklardan mahrum olmuş ve kültürel sermaye bakımından da genellikle eski zenginlerin çok gerisinde kalmışlardı. Sahip oldukları ekonomik sermayeyi, kendilerini içinde buldukları yeni sınıfa adapte olmak için genellikle başarısız olacak şekilde kullanıyor ve kültürel yargıları bakımından sonradan görme olarak yaftalanıyorlardı. Örneğin muhtemelen kendisini Nejat F. Eczacıbaşı ile aynı grupta tasavvur eden Alarko Holding'in kurucusu İshak Alaton, sınıfın içinden bu durumun ne anlama geldiğini kültür temelinde yaptığı gruplandırma ile şöyle ifade ediyordu:

“Birinci gruptakiler: Birkaç lisan bilir. Kültürlüdür, güzel sanatlara klasik müziğe yatkındır. Türkiye'nin gelişmiş ülke imajına katkıda bulunur. İnsancıldır, hoşgörülüdür. İkinci gruptakiler: Giyim ve görünümüne çok önem verir. Kokteyllerde sık sık karşılaşırız. İlkbahar ve sonbaharda hafta sonlarını Bodrum'da geçirir. Diğer ülkelerin sosyete kulüpleriyle ilişkilidir. Hoşsohbettir, nüktedandır, fazla derin değildir. Çok hoş ama biraz da boştur. Üçüncü gruptakiler: Yeni zengin olmuştur. Parasal kudret en önde gelir. Kültür eksikliğini cömert jestlerle, bol para harcamayla dengelemeye çalışır. Çocuğunun sünnet düğününde kuş sütü hariç her şey bol miktarda bulunur. Siyah havyar çorba kaşığıyla verilir. Garsonlara haşin davranır, servis personeline sık sık hakaret eder. Saati kalın bilezikli altın ve parlak taşlıdır. Sık sık gömlekle gezer kalın altın zinciri görülür.” (Bali, 2002, s. 40)

Kamuoyunda da Nejat F. Eczacıbaşı'ndan bu iş adamı tipinin antitezi olarak, entelektüel ve kültürlü olmasına referansla bahsetmek oldukça yaygın bir tutumdur. Örneğin bir yazısında Zülfü Livaneli, Türkiye'de iş dünyasında hâkim olan kaba, kültürsüz ve para düşkünü iş adamı profilini özetledikten sonra, Nejat F. Eczacıbaşı'nın farkını şu şekilde ortaya koyar:

“Eczacıbaşı, bu insanlarla çevrili bir ortamda iş yapan ama aynı zamanda Haendel dinleyebilen, Gustav Klimt seyredabilen, Friedrich

Dürrenmatt okuyabilen bir çapın adamıydı.” (Dr. Nejat F. Eczacıbaşı için Yazılanlar: Basındaki Yorum ve Değerlendirmelerden Seçmeler, 1999, s. 362)

Pierre Bourdieu, savaş sonrası Fransa’da iki tür girişimci türü olduğundan bahseder; bunlardan ilki büyük ve küçük burjuva ailelerden gelen gelenekseller diğeri ise eğitim aracılığı ile edindiği sosyal sermaye ile bulunduğu konuma gelmiş olan teknokratlardır (James & Cassis, 2006, s. 329). İkinci gruptakiler, ilki ile kıyaslandığında sosyal olarak görünürdür, kitap ve makaleler yazar, röportajlar verir (James & Cassis, 2006, s. 330). Nejat F. Eczacıbaşı ise her iki gruba da dahil edilebilecek bir figürdür. Türkiye’nin sosyal, siyasal ve ekonomik tarihi için dönüm noktaları sayılabilecek bazı oluşumların kuruluşunda öncülük yapmış ve yönetimlerinde bulunmuştur.² Hakkında yazılan hemen her çalışmada, bir sanayi girişimcisi olarak başarılarından ziyade yetiştiği elit ortam ve aldığı ayrıcalıklı eğitime bağlanan bir yüksek kültür sahipliği ile tasvir edilmektedir. Nejat F. Eczacıbaşı’nın ekonomik ve sosyal girişimleri ailesinin, öğrenim gördüğü okulların ve öğretmenler ile çıktığı seyahatlerin oluşturduğu bir düşünce ve beğeni dünyasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kendisi de sosyal girişimlerini şekillendiren faktörlerin ne olabileceği konusunda açıklama olarak, ailesinden aldığı mirasa ve kişisel geçmişine gönderme yapmaktadır:

“Politika, uğraştığım konular içine girmedim. Hiçbir zaman bir siyasi partiye bağlı olmadım. Hangi parti programını ülkem yararına gördümse, onun yanlısı oldum. Dışa dönük çalışmalarında beni neyin yönlendirdiğini tam değerlendiremiyorum. Bu kişisel bir eğilim de olabilir, aile görgüsü de... Babam da ömrü boyunca kendi işi dışındaki konularla ilgilenmişti. Hangi nedenle olursa olsun, kendi dar çevremiz dışına taşıp toplumumuzun sorunlarıyla ilgilenmenin zorunluluğuna inandım. Bir kurumu hiçbir maddi yarar beklemeden meydana getirmek, beni yeni bir tesis kurmuş kadar mutlu kıldı.” (Eczacıbaşı, 1982, s. 143)

Nejat F. Eczacıbaşı kendi kuşağındaki Vehbi Koç, Hacı Ömer Sabancı gibi iş adamlarıyla kıyaslandığında oldukça farklı bir portre çizmektedir. Kendisi ile aynı kuşaktan iş adamları Sakıp Sabancı ve Vehbi Koç lise eğitimlerini yarıda bırakmış ve erken yaşlarda sermaye birikimine yoğunlaşarak ticaret deneyimi kazanmışken, Nejat F. Eczacıbaşı’nın

² TÜSİAD fikrinin doğduğu ilk günden başlayarak kuruluş çalışmalarının içinde bulunan ve bu çalışmalarda öncü rolü oynayan Eczacıbaşı, TÜSİAD’ın kurucularından ve çeşitli dönem yöneticilerindedir. 1971-1975, 1976- 1977, 1978-1979 dönemlerinde TÜSİAD Yüksek İstişare Konseyi Başkanlık Divanı üyeliği, 1980-1981, 1982-1984, 1985 ve 1986 dönemlerinde ise TÜSİAD Başkanlığı yapmıştır. 1971-1975, 1976-1977, 1978-1979 dönemlerinde TÜSİAD Yüksek İstişare Konseyi Başkanlık Divanı üyeliğinde bulunmuştur.

küçük yaşlardan itibaren evde başlayan ve İngilizce ile Almanca öğrendiği, kendisinin de ayrıcalıklı olarak tanımladığı bir eğitim geçmişi olmuştur:

“Örneğin ‘gavur’a’ değdiği zaman Müslümanların abdest tazelediği bir çevrede ben bir Alman mürebbiyenin eline doğmuşum. Bugünkü ortamda olanakları bulunanların çocukları için her türlü çözüme başvurmaları mümkünse de 1913 Türkiye’sinde Müslüman evinde bir Alman hemşiresine yer vermek pek kolay değildi.” (Eczacıbaşı, 1982, s. 18)

Pinçon ve Pinçon-Charlot’un kozmopolit habitus olarak tanımladıkları strateji, burjuvazi çocuklarının uluslararası nitelikli bir eğitim almasını, yabancı dadılar ile büyüyerek yabancı dil öğrenmeleri, uluslararası kolejlere gitmeleri gibi bazı ortak eğilimleri ifade etmekte ve çocuklara saygın bir uluslararası sosyal sermaye kazandırmaktadır (Pinçon & Pinçon-Charlot, 2013, s. 87). Türkiye’de de 1950 öncesinde yurt dışında eğitim görmek ya da burada kalarak yurtdışı etkisinde yetişmek (örneğin Amerikan okulunda okumuş olmak) elit oluşumu sürecinde önemli bir mekanizmaydı (Yamak, 2006, s. 214). Türkiye’de büyük sermaye gruplarının eskiden beri stratejisi varislerin uluslararası nitelikli eğitim ve deneyim sahibi olmalarını sağlamaları ve bu varislerin, toplumun diğer kesimleriyle kıyaslandığında, neredeyse hiç beyin göçünü seçmemiş olmalarıdır (Behar, 2011, s. 341). Bu uluslararası deneyim ise, her şeyden önce elitlerin çocuklarının küçük yaşlardan itibaren çocukları için özel eğitim yoluyla yabancı dil eğitimi olanaklarını oluşturması ile mümkün oluyordu (Behar, 2011, s. 341). Kozmopolit habitus, gerektirdiği eğitim ve sosyalleşme ile temelde ekonomik bir ayrıcalıktan kaynaklanmaktadır çünkü hem yabancı dil öğrenimi hem de yabancı okullar ve yurtdışı eğitim olanakları çocuklarını yatırım olarak tasavvur edebilen ve buna kaynak ayırabilen elit aileler tarafından tercih edilmektedir. Eczacıbaşı ailesi, Süleyman Ferit Eczacıbaşı’ndan itibaren nitelikli eğitimi önemsemiş, sonraki kuşaklarda da bu stratejiyi benimsemiştir. Diğer büyük ailelerin, Eczacıbaşı ailesinin daha erken bir tarihte benimsediği bu stratejiyi ancak birkaç nesil sonra uygulamaya başladığı söylenebilir. Eğitim yoluyla kültürel ve sosyal sermaye edinmek, genellikle ekonomik sermaye sahibi ailelere özgü bir strateji olsa da Eczacıbaşı ailesinde farklı bir durum gözlenmektedir.

Toplumsal yeniden üretimin merkezinde olan aile hem maddi hem de sosyal-kültürel anlamda mirasın korunması ve sonraki kuşaklara aktarılmasının temel aracıdır. Nejat F. Eczacıbaşı’nın kişiliğinin ve ilgi alanlarının izini büyük oranda ait olduğu aile ve sosyal sınıfta sürmek mümkündür. İlk olarak doğduğu ve çocukluğunu geçirdiği İzmir hem ekonomik hem de kültürel kaynaklar açısından dönemin en zengin kentlerinden biriydi.

Bugün için bile ayrıcalıklı bir kültürel sermaye olan yabancı dil ile henüz 20.yy. yüzyıl başında, ilk kez erken çocukluk döneminde Alman dadısı aracılığıyla karşılaşan, ilköğrenimini İtalyan okulunda tamamlayan Nejat F. Eczacıbaşı eğitimine Uluslararası Amerikan Koleji ile Robert Koleji'nde devam ederken buna İngilizceyi ekleyebilmiştir. Bourdieu'ye göre,

“Dilsel beceri, basit bir teknik yeti değildir, aynı zamanda statüyle ilgili bir kapasitedir... Dilsel yeti eşitsizlikleri, gündelik etkileşimler piyasasında, yani iki kişi arasındaki gevezelikte, kamusal bir toplantıda, bir seminerde, bir iş görüşmesinde, radyoda ya da televizyonda, sürekli olarak ortaya çıkar. Yeti, farklılık yaratacak biçimde işlev görür.” (Bourdieu & Wacquant, 2011, s. 142)

Eczacıbaşı ailesinde yabancı dil öğrenimine verilen önemi göstermesi bakımından Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın İzmir İl Genel Meclisi tutanaklarında yer alan şu ifadeleri dikkat çekicidir:

“Çok düşünerek hepimizce kabul edilen bir amaca bir an önce varabilmek için İzmir'de bir Dil Okulu'nu açmalıyız. Özellikle dış satımlarda Avrupa'yla ilişki kurmak zorundayız...Çocuklarımızı iyi yetiştirmek amacıyla yabancı okullara başvurmak zorunda kalıyoruz. Bundan sonra gençliği yetiştirmekte yeni fedakarlıklar yapmak gerekir.” (Aksoy, 1986, s. 221)

Bunun yanı sıra aile çevresi ve eğitim hayatı sayesinde hayatının ilerleyen yıllarında faydasını göreceği bir sosyal ilişkiler ağı geliştirebilmiştir. Sosyal sermaye kişinin kurulması ve devam ettirilmesi için çaba göstermesine gerek duyulan, sürekliliği olan ve maddi/maddi olmayan kazançlar sağlayabilen ilişkiler ağı olarak tanımlanabilir (Bourdieu, 1986, s. 251). Burjuvazi açısından bakıldığında iş hayatı dışındaki hayatta da ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesine imkan veren yemekler, davetler, galalar, açılışlar gibi organizasyonların hepsi kısa vadeli birer etkinlikten ziyade uzun vadede yarar sağlayacak olan sosyal ilişkiler kurmaya yarayan organizasyonlardır (Pinçon & Pinçon-Charlot, 2013, s. 14). Bu çevre ona TSKB kredisi hikayesinde olduğu gibi doğrudan yardımcı olabildiği gibi, kendisi de ayrıcalıklı bir aileden gelen eşiyile tanışmasını sağlamıştır.³

³ Nejat F. Eczacıbaşı, Milli Mücadelede bulunup İzmir milletvekilliği yapmış ve İnönü hükümeti döneminde İktisat Bakanlığı görevinde bulunmuş ve anılarında yakın bir dostu olarak tanıttığı Rahmi Köken'in torunu Beyhan Ergene ile tanışmış ve 1946 yılında evlenmiştir (Dündar, 2003, s. 68).

Tüm bu süreç ve deneyimlerin içinde oluşmuş habitusu, Nejat F. Eczacıbaşı'nın hayatı boyunca ilgi duyduğu, yatırım yaptığı kültürel ve ekonomik alanlarda belirleyici olmuştur. Nejat F. Eczacıbaşı *Kuşaktan Kuşağa* isimli kitabını “Yaşamımda ancak iki türlü talihe inandım. ‘Nasıl doğdum?’ ve ‘Nerede doğdum?’ sorularına verilen yanıtlardı bunlar.” diye bitirir (Eczacıbaşı, 1982, s. 248). Kitaplarında ve söyleşilerinde kendisi de bu önermeyi doğrulayacak şekilde, seçimlerinin, ailesinden devraldığı ve eğitimi sırasında deneyimlediği pek çok olguyla (doğduğu ve büyüdüğü şehir, aile çevresi, yabancı ülkede yaşama deneyimi gibi) ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

Nejat F. Eczacıbaşı, kendi kuşağından Sakıp Sabancı ve Vehbi Koç ile kıyaslandığında içinde yetiştiği şehir ve aile, sosyal çevre, aldığı eğitimin niteliği de dahil olmak üzere kültürel seçkinliğiyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Ekonomik sermaye açısından benzeşmelerine ve aynı ekonomik sınıfa ait olmalarına rağmen kültürel ve sosyal sermaye açısından diğer sermayedarlardan ayrılmaktadır. Bu ayrışma kendisini sadece kişisel hayat hikayesinde değil düşünce, sanat ve kültür alanlarında var olma biçiminde ve iş dünyasına öncülük etmesinde göstermektedir.⁴ Örneğin Sakıp Sabancı Eczacıbaşı'nın ardından şöyle diyordu:

“Ben Adana’da oturuyordum. Benim gönlümde, gözümde Monte Kristo gibi biriydi. Ya çiftçinin çocukları ya esnafın çocukları ile büyüdüğümüz için Nejat Bey deyince büyük bir hayranlık var bende... Pabuçlar giyerdi kahverengi beyaz, lacivert beyaz, beni etkilemiştir. Benim de hala kullanırım kahverengi beyaz pabucum var. Biz yıllarca halı topladık, ben resim toplamayı ondan öğrendim. Zarafeti, her şeyi ile bambaşka bir insandı.” (Dündar, 2003, s. 188)

Benzer şekilde Rahmi Koç da babasının kendisine Nejat F. Eczacıbaşı'nı örnek almasını tavsiye ettiğini, nedenini sorduğunda ise “Çünkü dolu bir insan, üç lisanı ana dili gibi konuşuyor, iyi okumuş, hem sosyal hem sanayi faaliyetleri vardır” dediğini aktarmaktadır (Dündar, 2003, s. 187). Sakıp Sabancı için aynı ekonomik çıkarları paylaştığı ve TÜSİAD’da birlikte yer aldığı Eczacıbaşı, giyim tarzı ve tavırlarının yanı sıra sanat tercihleri başta olmak üzere kültürel beğenileri açısından değerlendirildiğinde sosyal sınıf olarak kendisinden

⁴ Eczacıbaşı, 1960-1969 yılları arasında ODTÜ’de yönetim kurulu üyeliği ve yine 1960’larda İstanbul Rotary Kulüp Başkanlığı, Binicilik Federasyonu Başkanlığı, Türk Eğitim Vakfı Başkanlığı, Türkiye Turing Otomobil Kurucu Başkanlığı, TSKB Yönetim Kurulu Üyeliği yapmıştır. Ayrıca İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi bünyesinde kurulmuş olan İşletme İktisadi Enstitüsü’nün de kurucuları ve yönetim kurulu üyeleri arasındaydı. 1970 yılında TÜBİTAK üyeliği görevine seçilmiş ve yaklaşık 3 yıl bu görevde bulunmuştur.

oldukça farklı bir pozisyondaydı. Vehbi Koç için ise aralarındaki ayrım, nitelikli eğitim ve sosyal faaliyetler olarak görünür durumdaydı. Her iki alıntıda da altı çizilen nokta, aynı ekonomik çıkarları paylaştıkları hatta aynı sınıf örgütünde birlikte yer aldıkları Nejat F. Eczacıbaşı'nı diğerlerinden ayıran kendine has bir zevk, tavır ve yeteneğin varlığıdır.

Pinçon ve Pinçon-Charlot'a göre "Toplumsal sıkıntıların kümelenmesi gibi, ayrıcalıklar da üst üste yığılır." (Pinçon & Pinçon-Charlot, 2013, s. 12) Zenginler pek çok açıdan ayrıcalıklıdır ancak bunu yaratan zenginlik tek boyutlu değildir. Kültürel sermaye, eğitim sermayesi ve toplumsal sermaye gibi çeşitli nitelikler sadece ayrıcalıklı olmanın göstergeleri olmakla kalmaz aynı zamanda ayrıcalığın çeşitli kaynaklarını da oluştururlar.

Pierre Bourdieu, "*ekonomik çıkarları önemsemez veya onlara kayıtsız görünen alanların (örneğin, sanat, edebiyat ve bilimin) bile sermaye birikimi ve sermayenin yeniden-üretimi mantığına göre işlediğini*" (Calhoun, 2014, s. 107) gösterir. O'na göre sermayenin yeniden üretimi süreci aslında kültürel, sosyal ve ekonomik sermayelerin, sembolik getirisi ve dolayısıyla da uzun vadede hem sembolik hem de ekonomik kârlılığı en yüksek olacak şekilde birbirine dönüşme sürecinden başka bir şey değildir. Kültürel yatırımların iş dünyası ve elitler için bir diğer önemi de kendi ayrıcalıklarına toplumsal meşruiyet sağlamasıdır. Bourdieu'ye göre kültürel sermaye, toplumsal üstünlüklerinin doğallaştırılarak meşrulaştırılması ve böylece yeniden üretilmesi açısından elitler için hayati önemdedir. Bu nedenle belirli bir sınıfın kültürü, ortak kültürel değerler olmanın ötesinde sınıfsal ayrımları üretmekte ve muhafaza etmektedir.

Rıfat Bali'nin 1980'li yıllara dair tespitlerinden biri paranın kendisinin en önemli toplumsal statü aracı haline gelmiş olmasıdır. Sahip oldukları kuruluşlarda ikinci kuşak aile üyelerinin yönetimde yer almaya başladığı bu dönemde, artık deneyimli birer iş adamı olan Sakıp Sabancı, Vehbi Koç, Nejat F. Eczacıbaşı gibi isimler Türkiye toplumunda ekonomik hayatta olduğu kadar entelektüel dünyada da önemli referans noktaları oldular. Elitler artık dünya ve Türkiye gündemindeki konular hakkında ne düşündükleri merak edilen, fikirleri ve beğenileri ile kültür-sanat konularında referans kaynağı olan toplumsal figürler haline gelmişlerdi. Yayınevi kurmakla yetinmeyerek kitap yazan, üniversiteler tarafından fahri doktora layık görülen bu grupta Bali'ye göre en çok öne çıkan isimlerden biri de Nejat F. Eczacıbaşı oldu (Bali, 2002, s. 65).

SONUÇ

Eczacıbaşı ailesi, taşra kökenli Koç ya da kırsal kökenli Sabancı ailelerinden farklı olarak, kent kökenlidir. Özel olarak da Batı ile ilişkilerin, ekonomik ve kültürel zenginliğin yoğunlaştığı bir şehir olan İzmir'den gelmektedir. Ekonomik açıdan zenginleşmesinin temeli, yani ilksel birikimi, toprak sahipliği ya da ticaret benzeri bir ekonomik değerden değil, aile üyelerinin batılı ve oldukça nitelikli bir eğitim almış olmasına ve eczacılık gibi teknik bir uzmanlığa, beraberinde de sosyal ve kültürel sermayeye dayanmaktadır. Basitleştirmek gerekirse, diğer büyük sermaye grupları yola ekonomik sermaye ile çıkmış ve sonrasında bu sermayelerini büyüterek kültürel alana yatırım yapmış, Eczacıbaşı ailesi ise siyasal ve kültürel sermaye ile yola çıkarak zaman içinde bu sermayeyi ekonomik sermayeye dönüştürmüştür. Aile siyasal ve sosyal sermayesini, başta Celal Bayar olmak üzere İttihat ve Terakki ileri gelenleri gibi yerel ve ulusal bürokrasi ile kurduğu yakın ilişkiler sayesinde edinmiştir. Bu ilişkiler ailenin elit konumunu muhafaza etmesine ve üyelerinin ekonomik ve kültürel sermaye biriktirmesine yardımcı olmuştur. Ayşe Buğra, Türk iş adamlarının toplumsal geçmişlerine bakıldığında, başarılarının en önemli kaynağının işlerini kurdukları sırada ailelerinin desteği almış olmaları ve siyasi elitlerle kurdukları ilişkiler olduğunu söylemektedir (Buğra, 2016, s. 99). Siyasi elitlerle iyi ilişkiler kurulması da genellikle aile ve çevresi sayesinde gerçekleşebilen, sosyal sermaye ile ilintili bir durumdur. Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın çizdiği, diğer büyük sermaye gruplarının ilk kuşak üyelerinden oldukça farklı olan bu profil sonraki kuşaklarda da devam etmiştir. Süleyman Ferit Eczacıbaşı bir sonraki kuşağa ekonomik sermaye anlamında büyük bir miktar bırakmamış olsa da küçük yaşlardan itibaren nitelikli eğitim almalarını ve elit bir sosyal çevre ile ilişkiler kurmalarını sağlamıştır. Kültürel sermaye ise temelde kişilerin eğitim geçmişleri ve kentle kurdukları ilişki biçiminden edindikleri deneyimin niteliğinden kaynaklanır. Aile üyelerinin elit okullarda eğitim görmüş olması, erken yaşlardan itibaren yabancı dil öğrenmeleri ya da müzik aleti kullanabilmeleri gibi basit görünen ama aslında bireylerin ve ailenin toplumda ayrıcalıklı bir pozisyon edinmelerini sağlayan son derece değerli niteliklerdir. Bu ayrıcalıklar, Eczacıbaşı ailesinin kültürel alan ile diğer ailelerden farklı nitelikte bir ilişki kurmaya eğilimli olmasına, kültürel alanda egemenlik kurmayı, ekonomik kazancı maksimize etmeye çalışmak kadar anlamlı görmesine yol açmış görünüyor.

Ailenin ikinci kuşakta öne çıkan ismi Nejat F. Eczacıbaşı, aldığı nitelikli Batılı eğitim ile özellikle de yabancı dil bilgisi sayesinde, Avrupa ve Amerika'daki burjuvazi ile etkileşime geçebilmiş ve buralardaki burjuvazinin dilini ve stratejilerini Türkiye'nin yerel bağlamına taşıyabilmiştir. Bu anlamda Nejat F. Eczacıbaşı, Türkiye burjuvazisi ile Batılı burjuvazi

arasındaki siyasal ve kültürel ortaklığa ve etkileşime önemli katkılarda bulunan bir aracı olmuştur. Bu dönemde Türkiye burjuvazisi içerisinde bu rolü üstlenmeye daha yetkin bir başka aile ya da kişi mevcut olmadığı için, sermaye grupları arasındaki tahakkümün iş bölümünde Eczacıbaşı grubu Türkiye sermayesinin sermaye birikim rejiminin küresel birikim rejimi ve uluslararası sermaye ile sosyo-kültürel entegrasyonunu sağlama rolünü üstlenmiştir. Bunun için önemli bir sacayağı olan kültürel altyapının oluşturulması ve düzenlenmesi büyük oranda Eczacıbaşı öncülüğünde gerçekleştirilirken, diğer grupların da her zaman takdir ettikleri bu yaklaşımı zaman zaman da taklit ettikleri görülmektedir. Örneğin Sakıp Sabancı, “*Biz yıllarca halı topladık, resim toplamayı ondan öğrendim.*” (Dündar, 2003, s. 188) diyerek Nejat F. Eczacıbaşı’nın büyük burjuvazi için kültürel anlamda nasıl bir ilham kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Nitelikleri, Nejat F. Eczacıbaşı’nı Türkiye burjuvazisinin içerisinde bir anlamda kültürel liderliğe taşımış ve Türkiye burjuvazisinin özellikle de yükselen işçi hareketleri karşısında örgütlenmesine TESEV ve TÜSİAD gibi kurumların kuruluşunda yaptığı öncülük ile uzun erimli stratejiler geliştirmek amacıyla katkı yapmasını sağlamıştır. TÜSİAD ve büyük sermayenin öncülük ettiği benzer oluşumlar Ayşe Buğra’ya göre “...büyük iş çevrelerinin, kendilerini özel sektörün diğer kesimlerinden soyutlayarak, toplumsal politikaların belirlenmesinde bir rol üstlenmeyi hedeflemeleriyle belirlenen toplumsal sürecin önemli bir boyutunu simgelemektedir.” (Buğra, 2016, s. 202). Nejat F. Eczacıbaşı da böylesi bir liderlik konumunun gereği olarak, Türkiye burjuvazisini, dar ekonomik çıkarlar yerine, kültürel alanda egemenlik kurmaya yönelik yatırımlar için teşvik etmiştir. Eczacıbaşı ailesinin uluslararasılaşma stratejileri de Türkiye’deki büyük sermaye grupları içindeki konumu kadar belirleyicidir. Koleksiyonerliğin ve eser bağışlamanın küresel burjuvazi için önemli bir sosyal imleyici olduğu küresel bir ortamda Eczacıbaşı ailesinin de dahil olduğu Türkiye büyük burjuvazisinin küresel burjuvazi içindeki yerini göstermesi açısından oldukça önemlidir (Seni, 2010, s. 130). Katkıda buldukları organizasyonlarla daha önce de değinildiği gibi sadece İstanbul’un değil, ailelerinin de uluslararası bir ağda yer almasını sağlamışlardır.

Sonuç olarak, bu konuda var olan literatürü de destekleyecek şekilde, elit oluşumunda etkili birtakım faktörlerin Eczacıbaşı ailesi özelinde de geçerli olduğu sonucuna varılmıştır. Aile geçmişi, nitelikli eğitim hayatı, yabancı dil bilgisi, sanatın belli formlarına dair bilgi birikimi ve yatkınlıkların yanı sıra sosyal çevrenin niteliği ve sembolik getirisi yüksek alanlardaki ekonomik alanlara yönelik yatırımların da etkisiyle özellikle Nejat F. Eczacıbaşı’nın kişiliğinde belirginleşen bir ayrıcalıklı konumun varlığı söz konusudur.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Y. (1986). *Bir Kent, Bir İnsan: İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları*. İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Yayınları.
- Bali, R. N. (2002). *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beckert, S. (2003). *The Monied Metropolis: New York City and the Consolidation of the American Bourgeoisie 1850-1896*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Behar, D. (2011). La Troisième Génération de la Grande Bourgeoisie Turque. *Cahiers de la Méditerranée*, (82), 231–250.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. İçinde J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (ss. 280–291). Westport, CN: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1996). *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (2014). *Varisler: Öğrenciler ve Kültür*. Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2011). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A. (2016). *Devlet ve İşadamları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Calhoun, C. (2014). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. İçinde G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Ed.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (ss. 77–131). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, H. (2012). *1980 Sonrası Devlet -İş Dünyası İlişkileri Bağlamında Ekonomi Elitlerinin Dönüşümü*. Ankara Üniversitesi.
- Dr. Nejat F. Eczacıbaşı için Yazılanlar: *Basındaki Yorum ve Değerlendirmelerden Seçmeler*. (1999). İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Yayınları.
- Dündar, C. (2003). *Bir Yaşam İksiri: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eczacıbaşı, N. F. (1982). *Kuşaktan Kuşağa*. İstanbul: Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.
- Ertuğ, C. (1998). *Sivil Toplum Lideri: Dr. Nejat Eczacıbaşı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Işık, O., & Pınarcıoğlu, M. M. (2009). *Nöbetleşe Yoksulluk, Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- James, H., & Cassis, Y. (2006). *Family Capitalism: Wendels, Haniels, Falcks, and the Continental European Model*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mills, C. W. (2000a). *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
- Mills, C. W. (2000b). *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press.
- Pinçon, M., & Pinçon-Charlot, M. (2013). *Burjuvazinin Sosyolojisi*. Ankara: Epos.

Seni, N. (2010). Istanbul à l'heure des Musées Privés. *Méditerranée*, (114), 121–130.

Yamak, S. (2006). Changing Institutional Environment and Business Elites in Turkey. *Society and Business Review*, 1(3), 206–219. <https://doi.org/10.1108/17465680610706292>

Yanagisako, S. J. (2002). *Producing Culture and Capital: Family Firms in Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Yankaya, D. (2014). *Yeni İslami Burjuvazi: Türk Modeli* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.